

**Антон ГАУК  
Київ**

## **СВЯТИЛИЩА СУЧASНИХ НЕОЯЗИЧНИКІВ В УКРАЇНІ**

*В статті досліджуються святилища українських неоязичників, джерела формування уявлень неоязичників про сакральний простір; релігійні, філософські та соціокультурні умови формування обрядовості неоязичників. Запропоновано класифікацію святилищ неоязичників в Україні.*

*Ключові слова:* неоязичництво, святилища, сакральний простір.

В слов'янському світі, з початку 1990-х років, активізувались пошуки власної релігійної концепції, яка б відповідала особистим потребам людини в умовах ідеологічної кризи. На фоні відродження християнської церкви на пострадянському просторі, стали широко популярними різноманітні езотеричні вчення, широкий спектр котрих має етнічний характер та орієнтацію на традиції слов'янського язичництва. Причиною цього академік Л.С.Клейн вбачає втрату людьми прихильності до християнства через надання православ'ю статусу де facto державної релігії, зв'язкам у минулому церковнослужителів із КДБ та різкий контраст між матеріальним багатством церковної еліти та бідністю пересічних громадян<sup>1</sup>. Втім, причини звернення до язичництва вбачаються нам більше у неспроможності церкви задовольнити релігійні потреби людей та підвищенні інтересу освічених людей до езотеричної літератури.

Загальною тенденцією українського неоязичництва є українська ідея в контексті західноєвропейської сакральної традиції, але без християнського нашарування. Джерелами формування ідеологічної основи неоязичництва є переважно не автентичні тексти та наукові дослідження, а белетристична література, езотеричні твори та власні ідеї лідерів язичницьких організацій та культів. Особливою пошаною користується праця академіка Б.О.Рибакова<sup>2</sup>, етнографічні джерела, археологічні дані.

В українській науці неоязичництво досліджується, в основному, як культурне та соціальне явище, при чому автори зосереджують увагу на ідеологічних та соціальних засадах неоязичницьких організацій. Так, в роботі О.О.Тупик аналізуються язичницькі традиції, язичницько-християнський синкретизм<sup>3</sup>, О.Б.Гуцуляк досліджував світоглядні позиції неоязичників<sup>4</sup>. Втім, мало уваги було приділено проблемам просторової орієнтації святилищ, обрядовості сучасних українських неоязичників.

Сьогодні в Україні існує чимало різних общин, культів, організацій, які нерідко конфліктують між собою. Питання святилищ стойть для них особливо гостро. Найчастіше неоязичники поклоняються своїм богам в природних умовах. Ряд неоязичницьких організацій побудував святилища. Через конфлікти із міською владою, радикальними націоналістичними та релігійними угрупуваннями, місця святилищ особливо не афішуються і часто приховуються.

Так, наприклад, Собор Рідної Української Віри на своєму сайті стверджує, що "...сьогодні Святі місця Собору Рідної Української Віри є релігійною таємницею"<sup>5</sup>, втім подається інформація про місця, які вважаються святыми: "Святі місця – це ділянки земної поверхні та простір над ними, які пронизані потужною Дажбожою Силою. Такі місця прив'язані до джерел Дажбожої Сили, з яких вони наповнюються. Причини виникнення таких джерел і таких місць є релігійною таємницею. Святыми місцями в Соборі Рідної Української Віри є: місця Святилищ Дажбожих дохристиянського часу, які очищені від шкідливих чужовірних впливів спеціальними обрядами, проведеними духовними особами Рідної Української Віри; місця культових зображень Господа

Дажбога, Рідних Богів, Богорівних Українських Духів, Пророків України (матеріальне зображення стає культовим після проведення спеціального обряду духовною особою Рідної Української Віри); місця, які мають особливе значення для Рідної Української Віри і які освячені групою духовних осіб Рідної Української Віри за спеціальним обрядом<sup>6</sup>.

Серед найбільших святилищ Києва можна виділити святилище Перуна на Лисій горі (розташована на південний захід від Видубичів на правому березі р. Либідь), засноване общиною Радобожжя. Воно являє собою майданчик, оточений ровом із чотирма ідолами в центрі, що стоять спинами один до одного. Це є досить цікавою рисою, враховуючи той факт, що, намагаючись встановити контакт із богами, в давні часи існували тенденції відгороження святилища від земного простору, спроби надати йому значення місця переходу із земного світу в світ духів та богів. Більшість святилищ мали символічну огорожу або невеликий рів.

На території святилища вказаної общини є кам'яний вівтар із рунічними зображеннями. Ідоли тримають в руках вкриті рунами мечі та щити із геометричним рунічним орнаментом (ромб із "ніжками" по кутах, поділений на чотири частини із крапками в центрі. Семантичним значенням символу, ймовірно, є запліднена земля). Варто зазначити, що окрім рун, запозичених із давньогерманської абетки Старшого Футарку, зустрічається й низка символів, що більше нагадує давньогрецьку абетку. Перед кожним ідолом лежить жертвовий камінь, поставлені чотири зображення дерев'яних вовків обличчями назовні.

В Україні найбільшим за чисельністю є рух рідновірів. Він був заснований у 1934 р. В.Шаяном в Канаді<sup>7</sup>. Община "Родове Богнище Рідної Православної Віри" встановила на Замковій горі у Києві капище за зразком давнього капища на Старокиївській горі. Це кам'яна площа із чотирма виступами, орієнтованими за сторонами світу. На цьому капищі приносять в жертву квіти й мед. Більшість членів общини не їдять м'ясо та вважають, що давні слов'яни не приносili в жертву тварин та людей. На побудову капища пішло чотири дні. Капище по колу огорожене молодими деревами – дубами і соснами<sup>8</sup>.

Популярний серед неоязичників інформаційний ресурс "Руське Православне Коло" повідомляє, що громади Рідної Православної Віри проводять свої богослужіння на Кам'яній Могилі, (де каміння, яке складає пагорб власне й використовується в якості вівтаря), на пагорбі Савур-Могили в Запорізькій області. Проводяться обряди й біля Запорозького Дубу, який ототожнюється із світовим деревом та пов'язаний із культом Перуна; на Мавринському Майдані біля м. Павлограда в Дніпропетровській області, на святилищі в селі Микільське-на-Дніпрі, святилищі на горі Богит; на березі, поблизу затопленого Дністровським водосховищем села Бакота; на острові Хортиця, біля могили Івана Сірка в Дніпропетровській області. Поблизу Львова існує ряд святилищ, що вбачаються лідерам Рідної Православної Віри взаємопов'язаною системою давнього язичницького центру<sup>9</sup>.

Ряд сакральних місць виключно тимчасові. В день свята встановлюється ідол, територія освячується, ідолу приносять жертви. Після проведення свята ідола забирають чи закопують або спалюють.

Найбільш широко проводяться священні дії просто неба – в полі, на лісовій галевині, на березі річки або ставка, на горі, пагорбі тощо. Особливу увагу надають камінню та деревам.

Значна частина неоязичників входить до дрібних об'єднань, що складаються із 3 – 5 осіб. Як правило, вони обирають природний об'єкт – найчастіше камінь, або дерево, який і використовують як святилище.

Зв'язок неоязичницьких течій із релігією давніх слов'ян досить часто вкрай суперечливий. Ряд організацій вважає істинними свідчення Велесової Книги; Братство "Сварга" веде своє літочислення "від Тріпілля"<sup>10</sup>, деякі організації синтезують наукові роботи та плоди власних домислів тощо. На фоні цього, організації, що серйозно ставляться до реконструкції (член Общини Радобожжя зазначив, що навіть реставрації<sup>11</sup>) обрядовості давніх слов'ян є вельми рідкісними і, як правило, нараховують менше людей та не прагнуть особливої популярності. Члени неоязичницьких угрупувань охоче використовують інформаційні ресурси своїх російських та білоруських колег, при чому особливою повагою користуються доступні в мережі Інтернет матеріали російських общин "Велесов Круг" та "Коляда Вятачей", що підтверджує певну інтернаціональність руху та панслов'янські світоглядні тенденції, характерні для значної частини неоязичників. Віртуальний простір дозволяє особі бути членом певної неоязичницької організації, навіть перебуваючи в іншій країні.

Сьогодні неоязичництво представлене не лише течіями слов'янського спрямування. Досить поширені організації, що тяжіють до скандинавської та кельтської духовної культури. Вони переважно представлені дрібними угрупуваннями, що мають езотеричне спрямування та практикують клерикальну магію.

Неоязичники, у світогляді яких домінує давньогерманська сакральна традиція, надають перевагу поклонінню каменю. На ньому часто пишуть руни. Це не дивно, оскільки культ каміння був широко поширений серед народів світу й особливо яскраво проявився у германських народів Північної Європи. Каміння нерідко вважалося живим і ставлення до нього було відповідним. Часто об'єкти природного походження наділялися цілющими силами, вважалися домівками духів. На каменях нерідко зустрічаються солярні зображення, різні символи руху.

Кельтський неодруїдизм в Україні сприймається як різновид пантеїстичного світосприйняття. Об'єктами сакралізації виступають, насамперед, рослини, особливо дуби (поклоніння дубам існувало в друїдичній традиції). Як і неоязичники, що дотримуються давньогерманської сакральної традиції, слов'янські неоязичники та неоязичники кельтського спрямування схильні ототожнювати дерево зі Світовим деревом. У своїх спробах знайти так зване "місце переходу", тобто місце, де існують входи у світ богів та духів, неоязичники кельтського спрямування часто користуються книгами Ф.Леру<sup>12</sup>, присвяченими кельтській духовній культурі, А.Росс<sup>13</sup> та інших кельтологів, за даними яких давні кельти вважали місцями входу до іншого Світу високі гори, пагорби, печери, колодязі, озера, річки, болота.

Представники неодруїдизму не визнають штучних святилищ, тому проводять свої ритуали поблизу природних об'єктів, серед яких намагаються обирати найбільш віддалені від людей та найбільш візуально ефектні. Часто неоязичники здійснюють богослужіння в паркових зонах, неподалік громадських місць.

Неоязичники намагаються реконструювати давню традицію та обрядовість, але стикаються з проблемами, пов'язаними, перш за все, із обмеженістю джерельної бази для реконструкції святилищ – даних археології, лінгвістики, психології, топоніміки та фольклористики. Некритичне ставлення неоязичників до спеціальних знань з фахових дисциплін роблять результати реконструкцій сумнівними. Так виникли копії "жертвовника" на Старокиївській горі, обряди на могилах відомих діячів історії та культури України, богослужіння в парках, визнання Велесової книги священним текстом тощо.

Сакральні місця сучасних українських неоязичників доцільно поділити на такі типи: 1. об'єкти природного походження, біля яких проводяться богослужіння. Серед них домінують камені, дерева, пагорби, рідше – річки. 2. Рукотворні святилища, збудовані неоязичниками. 3. Культурно-історичні пам'ятки, серед них можна виділити культові місця давніх слов'ян, місцевості з містичним ореолом, чиє культове та історичне значення є дискусійним; пам'ятки, що мають специфічне ідеологічне значення для конкретної общини (могили історичних діячів, пам'ятки архітектури тощо); – тимчасові святилища. 4. Тимчасові святилища для одноразового проведення богослужіння.

За І.П.Русановою та Б.А.Тимощуком ранньосередньовічні слов'янські святилища поділяються на пам'ятки природного походження; культові місця рукотворного походження; кургани, що мали значення сімейних святилищ<sup>14</sup>.

Місця поклоніння сучасних неоязичників збігаються лише в перших двох пунктах з уявленнями про сакральний простір давніх носіїв слов'янської язичницької традиції.

Така класифікація неоязичницьких святилищ є досить умовною через різноманітність поглядів неоязичників. Однак варто виділити тенденції у виборі місця святилища, характерні для переважної більшості неоязичників. Здебільшого вони знаходяться на височині – на горі, пагорбі, кургані тощо. Також варто приділити увагу рунічним написам, що є не стільки впливом давньогерманської язичницької традиції, скільки наслідком впливу сумнівного характеру книг про слов'янські руни<sup>15</sup>.

Святилища неоязичників багато в чому подібні ймовірним святилищам давніх язичників, хоча й не можуть претендувати на достовірну реконструкцію. Їх можна розглядати як інтерпретацію давніх уявлень, що 'рунтуються' на наукових та псевдонаукових працях, власному баченні ідеологів та лідерів общин.

- <sup>1</sup> Клейн Л.С. Воскрешение Перуна. К реконструкции восточнославянского язычества. – СПб., 2004. – С. 105.
- <sup>2</sup> Рибаков Б.А. Язычество Древней Руси. – М., 1987. – 783 с.
- <sup>3</sup> Тупик О.О. Язичницькі традиції в духовній культурі українців (90-ті рр. ХХ ст.) Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2002. – 18 с.
- <sup>4</sup> Гуцуляк О.Б. Неоязычниство як світоглядне явище (історико–філософський аналіз): Автореф. дис... канд. філософ. наук. – Львів, 2005. – 27 с.
- <sup>5</sup> Собор Рідної Української Віри. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrvira.org.ua/index.php?go=22&lang=1>
- <sup>6</sup> Родове Богнище [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://alatyr.org.ua/doslid/religio/genez.htm>
- <sup>7</sup> Родове Богнище [Електронний ресурс] <http://alatyr.org.ua/doslid/religio/rvinukr.htm>
- <sup>8</sup> Интересный Киев. [Електронний ресурс] <http://www.interesniy.kiev.ua/old/architecture/hramy/73>
- <sup>9</sup> Руське Православне Коло [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.svit.in.ua/>
- <sup>10</sup> Сайт общини "Сварга" [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://svarga.kiev.ua/news.shtml>
- <sup>11</sup> Володимир Андрушенко. Київ. Член Общини Радобожої. 11.05.2008.
- <sup>12</sup> Леру Ф. Друиды. – СПб., 2003. – 286 с.
- <sup>13</sup> Росс А. Повседневная жизнь кельтов в языческую эпоху. – СПб., 2004. – 287 с.
- <sup>14</sup> Русанова И.П., Тимощук Б.А. Языческие святилища древних славян – М., 2007. – С. 25
- <sup>15</sup> Платов А.В. Славянские руны. – М., 2001. – 176 с.
- <sup>16</sup> Jutunhammer (прізвисько). Київ. Визнає себе рідновіром. 08.05.2008.
- <sup>17</sup> Радомир (прізвисько). Київ. Визнає себе рідновіром. 06.05.2008.
- <sup>18</sup> Василь Хижняк. Київ. Дотримується "асатри" – давньогерманської неоязычницької традиції. 01.05.2008.
- <sup>19</sup> Велеслав (прізвисько). Черкаси. Визнає себе рідновіром. 08.05.2008.
- <sup>20</sup> Євгенія Rain (прізвисько). Київ. Практикує "асатру" та неодруїдизм. 06.05.2008.

*В статье исследуются святилища украинских неоязычников; источники формирования представлений неоязычников о сакральном пространстве; религиозные, философские и социокультурные условия формирования обрядности неоязычников. Предложена классификация святилищ неоязычников в Украине.*

*Ключевые слова: неоязычество, святилища, сакральное пространство.*

*Article deals with the research of sanctuaries of Ukrainian neo-heathens; sources of the formation of their ideas about sacred space; religious, philosophical and sociocultural conditions of the formation of modern rituals.*

*Key words: neo-heathenism, sanctuary, sacred space.*